

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.17>

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: АЛКОГОЛІЗМ ЯК ПРИЧИНА І ФАКТОР ПОШИРЕННЯ

Щирба М.Ю.,
*доктор юридичних наук, доцентка,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Волинського національного університету
імені Лесі Українки*

Щирба М.Ю. Домашнє насильство: алкоголізм як причина і фактор поширення.

У статті розглянуто вплив алкоголізму як одного з основних факторів, що сприяють домашньому насильству. Констатовано, що алкоголізм є тією проблемою, що значно посилює психологічні причини насильства, є значним чинником, який впливає на поширення домашнього насильства, оскільки він суттєво змінює поведінку та психоемоційний стан людини. Під впливом алкоголю люди можуть втрачати самоконтроль, стають агресивнішими та схильними до насильницьких дій, що особливо небезпечно в домашньому середовищі, де взаємодія відбувається на тлі близьких стосунків та емоційної залежності.

Мотивовано, що люди в стані алкогольного сп'яніння можуть перебільшувати значення дрібних непорозумінь або реагувати на них непропорційною агресією, що призводить до ескалації конфліктів, які могли б бути вирішені без насильства за нормальних обставин.

Вказано, що важливим аспектом є і те, що алкоголізм впливає на психологічний стан усіх членів родини. Постраждали особи від насильства, особливо у випадках домашнього, часто відчують себе ізольованими і незахищеними, що може призвести до соціальної напруги та конфліктів у спільнотах. Постраждали від домашнього насильства можуть відчувати постійний страх і стрес через непередбачуваність поведінки свого партнера, що створює стан хронічної напруги, котрий може призвести до психічних розладів.

Висвітлено, як вживання алкоголю змінює поведінку людини, знижуючи її здатність до самоконтролю та збільшуючи ризик агресивних дій. Особливо акцентовано увагу на тому, як алкоголізм створює економічну нестабільність і психологічний стрес для постраждалих, ускладнюючи вихід із насильницьких відносин.

Також досліджено соціальний аспект проблеми, зокрема вплив культурної легітимізації алкоголю на сприйняття насильства. У деяких суспільствах алкоголь є частиною культурної практики, що може сприяти нормалізації агресивної поведінки та зменшувати серйозність сприйняття насильства. Для ефективної боротьби з домашнім насильством необхідно змінювати соціальні норми та підвищувати обізнаність про негативні наслідки алкоголізму, забезпечуючи при цьому належну підтримку постраждалим.

Ключові слова: домашнє насильство, кривдник, постраждала особа, алкоголізм, причини насильства, фактори насильства.

Shchyrbа M.Yu. Domestic violence: alcoholism as a cause and a contributing factor.

The article examines the influence of alcoholism as one of the main factors contributing to domestic violence. It was established that alcoholism is a problem that significantly increases the psychological causes of violence, is a significant factor that affects the spread of domestic violence, as it significantly changes a person's behavior and psycho-emotional state. Under the influence of alcohol, people can lose self-control, become more aggressive and prone to violent actions, which is especially dangerous in the home environment, where interaction takes place against the background of close relationships and emotional dependence.

It is motivated that people under the influence of alcohol can exaggerate the importance of minor misunderstandings or react to them with disproportionate aggression, which leads to the escalation of conflicts that could be resolved without violence under normal circumstances.

It is indicated that an important aspect is that alcoholism affects the psychological state of all family members. Victims of violence, especially domestic violence, often feel isolated and vulnerable, which can lead to social tension and conflict in communities. Victims of domestic violence may experience constant fear and stress due to the unpredictability of their partner's behavior, which creates a state of chronic tension that can lead to mental disorders.

It is highlighted how the use of alcohol changes a person's behavior, reducing his ability to self-control and increasing the risk of aggressive actions. Particular attention is paid to how alcoholism creates economic instability and psychological stress for victims, making it difficult to get out of violent relationships.

The social aspect of the problem was also investigated, in particular the influence of the cultural legitimization of alcohol on the perception of violence. In some societies, alcohol is part of a cultural practice that can contribute to the normalization of aggressive behavior and reduce the perceived seriousness of violence. To effectively combat domestic violence, it is necessary to change social norms and raise awareness of the negative consequences of alcoholism, while providing adequate support to victims.

Key words: domestic violence, offender, victim, alcoholism, causes of violence, factors of violence.

Постановка проблеми. Насильство є серйозною проблемою, яка порушує порядок і стабільність у суспільстві, формує атмосферу страху і непевності, руйнує довіру між людьми та підриває основи соціальної гармонії. Постраждалі особи від насильства, особливо у випадках домашнього, часто відчують себе ізольованими і незахищеними, що може призвести до соціальної напруги та конфліктів у спільнотах. Такий вид насильства як домашнє є серйозною загрозою, яка зачіпає величезну кількість людей по всьому світу, охоплює різні форми насильства, зокрема фізичне, емоційне, сексуальне та фінансове, і спрямоване на домінування та контроль одного члена родини над іншим. Наслідки для постраждалої особи, а також для свідка насильства (особливо якщо це діти) є важкими, які можуть включати як фізичні травми, так і глибокі психологічні рани, що мають довготривалі ефекти на їхнє життя.

Територіальне розміщення, економічний розвиток, рівень імплементації демократичних стандартів тощо не впливають на загальну проблему домашнього насильства, всі ці держави намагаються проводити боротьбу з деструктивним явищем, оскільки воно зачіпає всі групи осіб і всі спільноти.

Ба більше, не дивлячись на міжнародні, національні та громадські заходи боротьби з цим явищем, нині констатують значне зростання його рівня. Дослідження Фонду народонаселення ООН (ЮНФПА) передбачило річну кількість випадків близько 15 мільйонів [1]. Статистичні показники є вражаючі.

Проблема поширення домашнього насильства має глибокі соціокультурні та структурні корені. Соціокультурні уявлення про ролі чоловіків і жінок часто сприяють створенню атмосфери, де насильство вважається прийнятним чи навіть необхідним способом вирішення конфліктів, що може включати стереотипи про чоловічу владність в домашній сфері та контролі над партнером. Проте проблема зростання зумовлена передусім кризовими суспільними явищами (пандемія, війна, економічна напруга, громадські заворушення). Структурні причини включають економічну залежність жінок від партнерів, бар'єри до доступу до юридичної допомоги та захисту, а також недостатню ефективність законодавства та системи правосуддя в реагуванні на випадки домашнього насильства. Такі фактори сприяють безкарності та утриманню постраждалої особи в насильницьких відносинах.

Тому на науковому рівні необхідними видаються дослідження, що розкривають сутність домашнього насильства, його причини та пропонують новітні підходи до вирішення проблеми.

Метою дослідження є вивчення впливу алкоголізму як однієї з основних причин і факторів, що сприяють поширенню домашнього насильства.

Стан опрацювання проблеми домашнього насильства, пов'язаного з алкоголізмом, на сьогодні залишається неоднозначним. Хоча численні дослідження підтверджують тісний зв'язок між алкоголем і насильством (О. Гумін, В. Шаблистий, І. Жаровська, А. Савченко), багато аспектів цієї проблеми досі залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, потребують глибшого аналізу соціокультурні фактори, що сприяють легітимізації алкоголю та толерантності до насильства в суспільстві. Водночас, існує потреба у вдосконаленні превентивних заходів та наданні комплекс-

сної допомоги постраждалим, що включає як психологічну підтримку, так і вирішення економічних проблем, зумовлених алкоголізмом у сім'ї.

Виклад основних положень. Причини домашнього насильства є складним поєднанням різних факторів, які формують середовище, в якому насильство стає можливим і часто поширеним явищем. Вони охоплюють як індивідуальні, так і суспільні аспекти, що впливають на поведінку осіб та динаміку взаємовідносин у сім'ї.

Однією з основних причин є психологічні проблеми, які можуть включати низьку самооцінку, невміння контролювати агресію або ж пережитий травматичний досвід. Люди з такими проблемами можуть схилитися до насильства як способу вирішення конфліктів або демонстрації влади. Часто такі особи самі були свідками або жертвами насильства у дитинстві, що сприяє відтворенню насильницьких моделей у дорослому житті. Кочергіна І. вказує, що причини криються у «незадоволеності базових потреб раннього дитинства» [2, с. 70]

Алкоголізм є тією проблемою, що значно посилює психологічні причини насильства, є значним чинником, який впливає на поширення домашнього насильства, оскільки він суттєво змінює поведінку та психоемоційний стан людини. Під впливом алкоголю люди можуть втрачати самоконтроль, стають агресивнішими та схильними до насильницьких дій, що особливо небезпечно в домашньому середовищі, де взаємодія відбувається на тлі близьких стосунків та емоційної залежності.

Алкоголь слід розглядати як фактор, що сприяє вчиненню домашнього насильства. У звіті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) зазначено, що вживання алкоголю може серйозно вплинути на фізичне та когнітивне функціонування людини, що знижує самоконтроль і, у свою чергу, робить людину нездатною вдатися до ненасильницьких засобів для вирішення конфлікту у стосунках [3].

Вживання алкоголю безпосередньо впливає на фізико-когнітивні функції людини, знижуючи самоконтроль і залишаючи людей менш здатними до ненасильницького вирішення конфлікту у стосунках. Часте та надмірне вживання алкоголю одним із партнерів може спричинити фінансові проблеми та проблеми з доглядом за дітьми, невірність чи інші сімейні проблеми.

Однією з причин, чому алкоголізм сприяє домашньому насильству, є зниження здатності людини адекватно оцінювати ситуацію і реагувати на конфлікти. Люди в стані алкогольного сп'яніння можуть перебільшувати значення дрібних непорозумінь або реагувати на них непропорційною агресією, що призводить до ескалації конфліктів, які могли б бути вирішені без насильства за нормальних обставин. Свою позицію підкріпимо поглядами А. Савченко відмічає, що відмічає «злочини, що вчиняються в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, відносять до імпульсивних злочинів, які супроводжуються бездумністю, безцільністю, невідповідністю зовнішнім обставинам» [4, с. 62-63].

Домашнє насильство при алкогольному сп'янінні не залежить від статі, жінки також можуть стати кривдниками. «Агресивні злочинні дії проти життя та здоров'я особи в переважній більшості випадків вчинюють жінки у стані алкогольного сп'яніння. Потерпілими у даних категоріях справ є особи з найближчого соціального оточення жінки (родичі, друзі, тощо). Чоловіки найчастіше стають потерпілими у таких категорій справ» [5, с. 145]. В окремих дослідженнях було також виявлено, що від 25 до 50% і навіть до 70% тих, хто вчиняє домашнє насильство, вживають алкоголь під час нападу [6].

Жінки, що вживають алкоголь перебувають в додатковому ризику стати постражданою від будь-яких форм. Іноземні джерела містять інформацію про те, що жінки, які вживають алкоголь, на 47 % більше ризикують зазнати домашнього насильства порівняно з їхніми колегами, які не вживають алкоголь; також жінки, чий чоловік вживає алкоголь, мали вищий ризик зазнати домашнього насильства [7]. А, наприклад, дослідження, проведене в Гані, показало, що жінки, чий чоловік вживає алкоголь, у 2,5 рази частіше зазнають домашнього насильства порівняно з жінками, чоловіки яких не вживають алкоголь [8].

Важливим аспектом є і те, що алкоголізм впливає на психологічний стан усіх членів родини. Постраждали від домашнього насильства можуть відчувати постійний страх і стрес через непередбачуваність поведінки свого партнера, що створює стан хронічної напруги, котрий може призвести до психічних розладів. Вказані психологічні наслідки можуть мати довготривалі впливи на життя особи, ускладнюючи їхню здатність приймати важливі рішення та діяти в інтересах свого благополуччя.

Алкоголізм також створює економічні проблеми для родини, що може посилювати залежність постраждалих від кривдника. Люди, які страждають від алкогольної залежності, часто не можуть підтримувати стабільний дохід або відповідально розпоряджатися фінансами, спричиняючи фінансову нестабільність та ще більшу ізоляцію постраждалої особи та залежних від неї осіб, зокрема дітей. Економічна залежність є одним із ключових бар'єрів для виходу з насильницьких відносин.

На додаток, алкоголь є фактором, що сприяє утриманню насильницьких патернів у суспільстві. Оскільки алкоголь і насильство часто пов'язані між собою, суспільство може знижувати серйозність проблеми, трактуючи насильство як тимчасове або випадкове явище, обумовлене лише пияцтвом. Така ситуація стигматизує жертв і зменшує ймовірність отримання ними необхідної підтримки. Алкоголізм не лише сприяє домашньому насильству, але й закріплює його, перетворюючи на системну проблему, з якою важко боротися.

Попередні дослідження іноземних науковців показують, що алкогольний абстинентний синдром сприяє домашньому насильству [9]. Алкогольний абстинентний синдром – це сукупність фізичних і психічних симптомів, які виникають у людини після припинення або значного зменшення споживання алкоголю, якщо вона тривалий час вживала його у великих кількостях. Він розвивається через те, що організм, звиклий до постійного надходження алкоголю, раптово стикається з його нестачею, що викликає дисбаланс у нервовій системі.

Симптоми синдрому можуть варіюватися від легких до важких і включають тремор (тремтіння рук або інших частин тіла), підвищене потовиділення, нудоту, блювання, головний біль, підвищену тривожність і дратівливість. У більш важких випадках можуть виникати судоми, галюцинації та делірії (стан сплутаності свідомості, часто з маренням). Також можливі порушення сну, сильна дратівливість і підвищена частота серцевих скорочень. Відмова від алкоголю призводить до розвитку деяких психічних і фізичних реакцій, і насильство може бути однією з них.

Можна стверджувати, що вживання алкоголю або відмова від алкоголю може бути фактором, що сприяє домашньому насильству.

Звернемо увагу, що алкоголізм має не тільки індивідуальну, але й соціальну загрозу.

У деяких суспільствах вживання алкоголю є глибоко вкоріненим культурним явищем, що відіграє важливу роль у соціальних ритуалах і святкуваннях. Наприклад, алкоголь часто використовується на святкових подіях, у традиційних обрядах і соціальних зібраннях, що створює певну соціальну норму навколо його споживання, що сприяє формуванню позитивного ставлення до алкоголю і навіть схвалення його вживання в певних контекстах, що посилює його доступність та нормалізацію.

Коли алкоголізм стає частиною культурної практики, це може призвести до ситуації, коли вживання алкоголю не лише толерується, але й сприймається як частина соціальних норм. У таких суспільствах може виникати ситуація, де агресивна поведінка, викликана алкоголем, розглядається як звичайний і навіть очікуваний аспект культурних традицій. Така культурна патерна створює середовище, в якому насильство вважається непомітним або виправданим, якщо воно виникає у контексті алкогольного споживання.

Культурна легітимізація алкоголізму може також призводити до підвищення толерантності до насильства, якщо суспільство сприймає алкоголь як частину свого культурного спадку і не вважає агресивну поведінку під впливом алкоголю серйозною проблемою, це може зменшити сприйняття насильства як ненормального чи неприйняттого явища. В таких умовах насильство може не отримувати адекватного реагування з боку суспільства або правоохоронних органів, що погіршує ситуацію для жертв.

Таким чином, культурна інтеграція алкоголю може впливати на сприйняття насильства, заважаючи його розпізнаванню і боротьбі з ним. Для боротьби з цією проблемою важливо змінювати соціальні норми і культурні уявлення, підвищувати обізнаність про насильство та його наслідки, а також забезпечувати ефективну підтримку постраждалим особам, незалежно від культурних контекстів.

Висновок. Алкоголізм значно підвищує ризик виникнення домашнього насильства, впливаючи на поведінку людини, знижуючи її здатність контролювати агресію, що призводить до ескалації конфліктів у сім'ї. Проблема також посилює економічну залежність постраждалих та створює тривалий психологічний стрес, що ускладнює вихід із насильницьких відносин. Алкоголізм закріплює насильницькі патерни в суспільстві, роблячи їх системною проблемою, що вимагає комплексного підходу до вирішення.

Вживання алкоголю є вагомим фактором, який сприяє домашньому насильству, як на індивідуальному, так і на соціальному рівнях. Алкоголізм не лише підвищує ризик агресивної поведінки, але й у деяких культурах може бути легітимізованим, що створює середовище, де насильство під впливом алкоголю стає непомітним або навіть прийнятним. Культурна інтеграція алкоголю сприяє нормалізації його вживання і, як наслідок, агресії, що ускладнює розпізнавання та боротьбу з насильством. Для вирішення цієї проблеми необхідно змінювати соціальні норми, підвищувати обізнаність про насильство та забезпечувати ефективну підтримку постраждалих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ford L. Calamitous: Domestic violence set to soar by 20% during global lockdown. 2020. URL: <https://www.theguardian.com/global-development/2020/apr/28/calamitous-domestic-violence-set-to-soar-by-20-during-global-lockdown-coronavirus>.
2. Кочергіна І. Психологічне насильство над жінкою: причини і наслідки. *Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки*. 2017. Вип. 1. С. 68–76.
3. World Health Organisation. *Intimate partner violence and alcohol*. Geneva: World Health Organisation. 2006.
4. Савченко А.В. Мотив і мотивація злочину. К.: Атіка, 2002. 144 с.
5. Радзевілова О.В. Психосоціальні особливості жінок, які вчинили насильницькі злочини у стані алкогольного сп'яніння. *Психологічний часопис*. 2017. № 5. С. 139-149.
6. Kwagala B., et al. Empowerment, partner's behaviors and intimate partner physical violence among married women in Uganda. *BMC Public Health*. 2013. Vol. 13. P. 1112. URL: <https://doi.org/10.1186/1471-2458-13-1112>.
7. Lasong J., Zhang Y., Muyayalo K.P. et al. Domestic violence among married women of reproductive age in Zimbabwe: a cross sectional study. *BMC Public Health*. 2020. Vol. 20, 354. URL: <https://doi.org/10.1186/s12889-020-8447-9>.
8. Owusu Adjah E.S., Agbemaflle I. Determinants of domestic violence against women in Ghana. *BMC Public Health*. 2016. Vol. 16. P. 368. URL: <https://doi.org/10.1186/s12889-016-3041-x>.
9. Gadd D., Henderson J., Radcliffe P., Stephens-Lewis D., Johnson A., Gilchrist G. The dynamics of domestic abuse and drug and alcohol dependency. *The British Journal of Criminology*, 2019. № 59(5). P. 1035–1053.